

A mai magyar argó kyszótára

A csinos kiállítású, négyíves füzet, melyet a Belügyminisztérium sajtóosztályával együttműködve az Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat adott közre Boross József és Szűts László összeállításában, a hátsó borítón olvasható felirat tanúsága szerint „csak belső használatra” készült, de reméljük, hogy idővel a nagyközönség is megismerkedhet vele.

A kyszótár rövid előszó és alapos bevezető (A csoportnyelvek és az argó — A magyar argó története — A magyar argó eredete — Az argó más nyelvekben) után ábécé-rendben mutatja be anyagát. Első címszava, az *abcug* az argóban ebben az állandó szókapcsolatban él: *abcugra vesz*, azaz (a zsebtolvaj) a tárcát a zsebből kihúzza. Az utolsó pedig a *zsuzska*, amely köznévvé válva — s emiatt kis kezdőbetűvel írva — pénzt jelent.

Több mint két évtizede, hogy Kovalovszky Miklós (Az ifjúság nyelvéről. Valóság 1963/5: 66—75) és Kolozsvári Grandpierre Emil (Utazás az argó körül. Kritika 1965/5: 39—46) felhívta a figyelmet az argó nyelv- és irodalomgazdagító szerepére, vagyis arra, hogy ez a gyakran elmarasztalt csoportnyelv, ill. nyelvi réteg sajátos árnyalatot képvisel nyelvünk színskáláján, s ezért az argónyelvi elemek — mértékkel alkalmazva — életszerűbbé tehetik a stílust. Az új argószótár anyaga is bizonyítja, hogy a joggal kifogásolt durvaság és cinizmus mellett mennyi érték is rejlik a tolvajnyelvben, amely, mint tudjuk, már régóta nem(csak) a tolvajoknak a nyelve.

Különösen a nyelvi képek, képes kifejezések vannak tele ötlettel: a *sakkozik* például itt azt is jelenti, hogy 'felmossa a fogdát' (a képzettársításnak a fekete-fehér kockás kőpadló és a sakktábla hasonlósága lehetett az alapja). A népi ülnök, tiszteletlenül bár, de szellemesen a *bólogató* nevet kapta (ez eszembe juttatja az olajbányászatban alkalmazott bólogató himba népies elnevezését: *eszbéttikár*). A lovasrendőr *emeletes zсарu*, a kerékpáros rendőr *gumizсарu*, a hamisított bor *morzsolt rizling* (talán azért, mert kukoricaszesz is van benne?) stb.

Az argónyelv képes kifejezései akár mondat terjedelműek is lehetnek: aki *fekvő nyolcast kapott*, azt életfogytiglanra ítélték (a fekvő nyolcas ugyanis a végtelennek a jele), aki nem figyel oda valamire, az *kihúzza a banándugót*. Ez utóbbi már kezd közhasználatúvá válni: *Húzd ki a dugót!*, azaz: Ne figyelj rá!, Ne törődj vele!, Rá se ránts!

Sajátos típusát alkotják az argónyelvi képeknek azok a szóösszetételek vagy jelzős szerkezetek, melyeknek képes értelmű második elemét a szó szoros értelmében vett előtag vagy jelző „helyesbíti”: *bébi-pörkölt* 'tejbédara', *rendőr-kolbász* 'gumibot', *öt-ágú villa* 'kéz', *kétlábú kirakat* 'feltűnően öltözködő nő'.

A képes kifejezés olykor pusztán a szavak hangalakjának hasonlóságán alapul: a mindent tagadó vádlott így kaphatta a *Nemo kapi ány* nevet (a *néma*, illetve a *nem* szóra emlékeztető hangzása miatt); még furcsább, hogy a szótár szerint az ismert énekesnő neve az argóban falbontásra való jeladásul szolgál (*bontovics kati*, így, kis kezdőbetűkkel).

Argónyelvünkben — történeti okokból — elég sok az idegen elem, de a magyar szavak aránya egyre nő. A bevezetés 14. lapján azt olvasom, hogy 1000 mai argószóból 200 német, 50 héber vagy jiddis, 20 cigány, 30 pedig egyéb eredetű. Ez összesen 300 szó, vagyis a többi 700 magyar. Az argó tehát megszűnt titkos nyelv lenni, utánpótlását ma már jobbára belső forrásokból kapja.

Az argónak, mint ismeretes, igen gyorsan változik, cserélődik a szókinése. Ha összehasonlítjuk egy kisebb terjedelmű betűnek, mondjuk a *d*-nek az anyagát az új szótárban és Szirmay István régi gyűjteményében (A magyar tolvajnyelv szótára. Bp. é. n. [1924], Béta Irodalmi Rt., 61 l.), azt láthatjuk, hogy Szirmay 54 és Szűtsék 37 címszava közül mindössze 7 az azonos. Ezek a következők: *dardli* — *dargli* 'álkules', *davizik* 'kéreget', *diró* 'lakás', *dohány* 'pénz', *drót* 'értesítés, hír', *drótos* 'hírszerző, hírvivő', *durrant* 'lop'.

A hat évtizeddel korábbi argónyelvi szókinésből nem érték tehát meg napjainkat ezek a szavak: *dáhorog* 'álkulcs', *dázé* 'ezüsttál, ezüsttálca', *Deák* 'ász, disznó a kártyában', *delles* 'ajtó', *déli nyitó* 'kirakattolvaj', *demulál* 'megver', *détrich* 'álkulcs', *doktor* 'vörös szín a kártyában', *doli* 'nő', *dolman* 'akasztófa', *dőfi* 'kenyér', *döli* 'ajtó', *dönt* 'elhitet' (de ma is *bedőlünk* valakinek vagy valaminek), *dragacsirol* 'kibicelés közben lop', *drasál* 'fél', *drevi* 'fa', *drimó* 'verkli', *drum* 'nagy', *dugál* 'énekel', *dukaj* 'dohány', *duli* 'iskola', *duneg* 'kulcslenyomathoz való viasz', *duplarollni* 'fiáker, kétfogatú kocsi', *durancs* 'rendőr' és még sok más.

Akadnak a régi tolvajnyelvi szójegyzékekben olyan szavak is, amelyek azért hiányoznak a nyolcvanas évek közepének argósztárából, mert azóta közhasználatúvá váltak: *degesz* (1924-ben főnévként szótározták, 'tömött pénztárca' jelentéssel), *dilis*, *dilizik*, *disznó* szerencséje van, *dosztig* vagyok vele, ismeri a *dörgést*, *dugó* 'kis természetű ember', *duma*, *dumál*, *durmol* 'alszik'. Bár ezen az alapon ki lehetett volna hagyni a *dohány*-t is, amelyről már Kosztolányi is megírta, hogy „nem is olyan régen minden bohém *dohány*-nak hívta a pénzt. Ma a bohémek a pénzt *pé*nz-nek hívják, csak a vidéki családapák beszélnek még *dohány*-ról” (Csibésznyelv. A Hét, 1914. máj. 10. — Nyelv és lélek. Bp. 1971, Szépirodalmi, 31).

Találhatunk viszont mintegy 30 olyan új szót, kifejezést A mai magyar argó kissoztárában, amelyet a régebbi szerző még nem ismerhetett vagy figyelmen kívül hagyott. Ezek közül itt csak néhányat említünk: *dalol* 'vallomást tesz', *dezső* 'dollár', *digózik* 'nő olasz férfiakkal pénzért ismerkedik', *dobbant* 'disszidál', *dudva* 'pénz', *duruzs* 'beszélő a börtönben', *dzsungelnyuzsi* 'színesbőrű ember'.

Sok tanulságot meríthetünk tehát ebből a kis munkából, nemcsak az argónyelv, hanem az azt beszélő társadalmi réteg életére, ennek az életnek, életformának a változásaira nézve is. Éppen ezért érdemes volna e kissoztárt — a netán szükségesnek látszó átdolgozás és bővítés után — a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tenni.

Kemény Gábor